

Підвищення якості сільськогосподарських угідь в реформованих підприємствах

Ю.О. Прус

Таврійська державна агротехнічна академія, м Мелітополь

Довгий час функціональному призначенню землі не приділялось належної уваги. В результаті такого ставлення відбувались деградація її якісного та кількісного складу, зниження родючості ґрунтів, розширення площ під кислими, забрудненими, еродованими землями [1]. Україна почала втрачати свій унікальний ґрунтовий потенціал.

В основі цих процесів були, переважно, два взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих негативних чинника – економічна криза в аграрному виробництві та неефективна система землекористування. Разом це зменшило кількість ресурсів, що вкладались в сільське господарство. Особливо відчутним було зменшення внесення мінеральних та органічних добрив.

Таблиця 1

Внесення добрив в сільськогосподарських підприємствах
Запорізької області

Показники	Роки						1999 р. в % до 1990 р.
	1990	1993	1996	1997	1998	1999	
Мінеральні добрива							
- внесено всього, тис. т. д. р.	151,6	42,6	16,1	19,3	16,8	12,3	8,1
- внесено на 1 га посівів, кг. д.р.	92	29	12	14	13	9	9,8
- % удобреної площі	84,3	35,6	20,7	26,1	25,2	20,0	-64,3
Органічні добрива							
- внесено всього, тис. т.	10738	6433	2253	1491	961	936	8,7
- внесено на 1 га посівів, т	6,5	4,4	1,6	1,1	0,7	0,7	10,8
- % удобреної площі	15,4	10,0	4,8	2,9	2,1	2,1	-14,4
Довідково							
- валова продукція рослинництва на 100 га с.-г. угідь, тис грн.	34,3	26,1	13,2	22,6	17,7	17,8	51,9
- урожайність зернових. ц/га	38,1	27,1	16,2	24,2	20,6	21,2	55,6

Порівняння динаміки внесення добрив і продуктивності угідь дозволяє зробити висновок, що ґрунти півдня України мають деякий запас "міцності" природної родючості. Однак внесення добрив в мінімальній кількості, розширення площ під соняш-

ником, невикористання засобів захисту рослин змінили баланс поживних речовин в ґрунті. Так, в ВАТ "Високівський" Мелітопольського району Запорізької області з 1995 р. внесення добрив було практично припинене, питома вага соняшнику в структурі посівів складала 25%, площа парів не відповідала агротехнічним вимогам. Як наслідок, питома вага ґрунтів з високим і дуже високим вмістом доступного фосфору та калію суттєво зменшились.

Таблиця 2

Порівняння агротехнічного обстеження ґрунтів в ВАТ "Високівський" Мелітопольського району Запорізької області

Вміст доступних поживних речовин	Питома вага площ по P ₂ O ₅ , %		Питома вага площ по K ₂ O, %	
	1994 р.	1999 р.	1994 р.	1999 р.
Середній	2,5	5,9	-	2,7
Підвищений	41,8	61,1	11,0	59,2
Високий	34,5	30,1	89,0	38,1
Дуже високий	21,5	2,9	-	-

Також на зниження якості угідь вплинуло те, що в підприємстві з 3765 га зрошуваної ріллі внаслідок фізичного зношення та демонтажу меліоративних споруд фактично експлуатувались лише 500 га. В цілому ж по Запорізькій області в 1998-2000 рр. через незадовільний технічний стан зрошуваної мережі та відсутність дощувальної техніки не поливалося 100-150 тис га. (майже 50%). Фізична та моральна застарілість меліоративних споруд і техніки негативно впливала на екологічний стан земель. Близько 30% площ зрошуваних систем в області були запроектовані під полив машинами ДДН-45, а після часткового переобладнання – ДДА-100МА, застосування яких на землях з нахилом 0,02-0,03 приводило до значного поверхневого стоку та ерозії. Експлуатація ряду відкритих частково необлицьованих зрошувальних каналів є джерелом поповнення і підняття ґрунтових вод і погіршення гідромеліоративного стану на прилеглий території.

Таким чином, сільськогосподарське виробництво потребує підвищення якості земель, що набуває особливої важливості в умовах реформування аграрного сектору економіки. Процеси, започатковані в 1999 р., безперечно, суттєво підвищили мотивацію до ефективного використання с.-г. угідь, свідченням чого є зростання економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств в 2000-2001 рр. Однак сучасні фінансові можливості останніх є недостатніми для забезпечення швидкого зро-

стання якісних характеристик с.-г. угідь. Для того, щоб внесення добрив досягло рівня 1990 р. в середньому кожному господарству необхідно додатково вкласти 300-350 тис грн. За рівня прибутковості 2000 р. господарства самостійно зможуть це здійснити приблизно за 10 років. Обсяги банківського короткострокового кредитування є недостатніми внаслідок все ще незадовільного фінансового стану багатьох реформованих підприємств.

Не сприяє здійсненню заходів по збільшенню внесення добрив короткостроковість землекористування, адже при наближенні терміну припинення договору оренди орендар не буде здійснювати вкладення, особливо, якщо не буде перспектив продовження строків дії договору. В Запорізькій області товарний сектор сільськогосподарського виробництва (СВК, ТОВ, приватні підприємства, фермерські господарства) на короткострокових умовах (1-3 роки) використовує 39,2% орендованих угідь. Досить значна частка таких земель у фермерів – 50,6% та у ТОВ – 45,7%. Звичайно, в нормальних агротехнічних та погодних умовах добрива окупляться за рік. Але в кінці строку дії договору орендарі будуть більш зорієнтовані не на інтенсивне внесення добрив, а на використання раніш сформованого потенціалу та базової родючості.

На це також впливають особливості укладених сільськогосподарськими підприємствами договорів оренди землі. Аналіз показує, що вони практично повністю базуються на спрощеному Типовому договорі оренди земельної частки(паю), в якому не прописується відповідальність орендаря за погіршення якості земельної ділянки, так як вона не визначена в натурі. Слід зауважити, що чинним законодавством передбачається відповідальність за псування і забруднення с.-г. земель, порушення правил використання земель, невиконання обов'язків по приведенню тимчасово займаних земель у стан, придатний для використання за призначенням та ін.[2], але не йдеться мова про відповідальність у випадках зменшення природної родючості землі. На нашу думку, після видачі державних актів на право приватної власності на землю доцільно внести доповнення до договору оренди – вказати якісний стан земельної ділянки (вміст гумусу, суму поглинутих основ, наявність доступних доступного фосфору та калію, рівень гідролітичної кислотності та ін.) та узгоджену методику визначення і розміри відповідальності орендаря при поверненні ділянки в гіршому стані. Вважаємо, що в даному випадку найбільш прийнятним методом визначення майнової відповідальності буде витратний, тому що він передбачає встановлення витрат, які необхідні власнику для здійснення заходів щодо відновлення природної родючості. Встановлення цієї відповідальності

задовольнить інтереси власників землі та підвищить з їх боку рівень довіри до орендаря (що сприятиме стійкості його землекористування).

Розрахунки показують, що доведення внесення мінеральних добрив до рівня 1990 р. повинне супроводжуватись ростом урожайності зернових не менше 5-6 ц/га. В умовах зони ризикового землеробства, коли 40-45% років є посушливими, досягнення урожайності в 30-35 ц/га ускладнюється без використання зрошення. В Запорізькій області розроблена Програма меліорації земель та поліпшення екологічного стану зрошуваних угідь на 2001-2005 роки та прогноз до 2010 року. Цією програмою передбачено комплекс ремонтно-експлуатаційних робіт, робіт по реконструкції та технічному переоснащенню міжгосподарських та внутрігосподарських мереж, закінченню споруд недобудованих меліоративних систем, використання сучасних агротехнологічних та агро-екологічних систем, що забезпечить збереження зрошуваного землеробства, збереження і відтворення родючості меліоративних ґрунтів. Підвищення екологічної безпеки зрошення та поліпшення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель буде відбуватися на основі оптимального водовідведення .

Програмою визначені механізми її реалізації та обсяги і джерела фінансування. Вартість завершення будівництва меліоративних об'єктів в середньому складає 3050 грн/га, а вартість реконструкції - 2000 грн/га. Держава, враховуючи складне економічне становище сільськогосподарських товаровиробників, буде фінансувати 2/3 цих витрат.

Однак невизначеність правового стану меліоративних споруд буде негативно впливати на здійснення намічених заходів. На сьогодні меліоративні споруди не є об'єктом паювання і передані на баланс та використовуються підприємствами- правонаступниками. Але підприємствам недоцільно вкладати кошти в зношені більш як на 80% фонди без перспективи використовувати їх на праві власності. На нашу думку, власність на меліоративні споруди повинна бути розподілена між державою і підприємством в пропорціях фінансування; у випадку ж банкрутства підприємства держава повинна мати першочергове право на викуп цього майна. Використовувати меліоративні споруди держава може як власник спільно з користувачем землею, або здавати їх в оренду користувачу (користувачам) землі. Це дозволить зберегти технологічну цілісність, забезпечити високу економічну і екологічну ефективність використання зрошуваних земель та надходження коштів до бюджету. Таким чином, при вирішенні питання підвищення якості сільськогосподарських угідь необхідно враховувати економічний стан та інтереси підприємств, держави і власників землі.

Література

1. Земельні ресурси України/ За ред. В.В. Медведєва, Г.М. Лактыонова, - К.: Аграрна наука, 1998. – 195с
2. Андрейцев В.І. Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні: Навч.-практ. посіб.- К.:Істина, 1999.- с.290-293.